

Ett sammandrag i kronologisk ordning för att beskriva händelseutvecklingen av den Mosaiska församlingen i Karlstad med tillhörande begravningsplats.
(med stor personlig anknytning)

År 1865 kom en judisk flykting, 18 år gammal, vandrande med ryggsäck på ryggen efter att ha flytt från rysk militärtjänst, till Karlstad. Han hade lämnat Litauen från dåvarande Königsberg, nuvarande Kaliningrad. Det var min morfar Nissen Felländer. Efter sig lämnade han mormor och äldste sonen kvar i Ratzk (Kovno, Kaunas,) och hämtar dem först efter fem år sedan han kände sig väl etablerad på sin dåvarande vistelseort. Enligt mina funderingar var det den stora branden i Karlstad 1865, som var dragningsorsaken. Det borde rimligen ha varit plats för goda affärer, även för en blivande gårdsfarihandlare.

Av allt att döma gick det bra för honom för efter ett antal år kunde han inköpa fastigheten i hörnet Drottninggatan – Järnväggsgatan, nuvarande Duvanhuset.

Någon gång 1870/71 reste han tillbaka över Östersjön och hämtade sin familj. Min mor Ada föddes i nämnda fastighet 1872. Sedermera blev det bl a restaurang i familjens forna lägenhet en trappa upp. Stadskällaren kallades den. Därför kunde jag på goda grunder säga, att jag befann mig på min mammas gata vid besök där.

Såvitt jag förstår, fanns det inga andra judar i Karlstad vid denna tid. År 1878 kom en yngling, 18 år gammal – Herman Münnich min far – till Karlstad och fick anställning hos Nissen och stannade där i 8 år. Tidigare – omkring 1870 – hade han tillsammans med min farfar, Samuel Minnik slagit sig ner i Sundsvall, där han tjänstgjorde som religionslärare och gårdsfarihandlare. Herman fick stort förtroende hos sin arbetsgivare och goda ekonomiska villkor, men ville gärna bli sin egen och därför slog han sig ner i Falun 1886 och öppnade en rörelse i samma bransch som morfar, dvs bl a tricotage, kläder och korta varor.

Omkring år 1890 hade det samlats åtskilliga judiska familjer i Karlstad, bl a Pragrotsky, Glück, Klein, Bresky, Bergson, Simansky och Adelson, den förutvarande landshövdingen i Stockholm, Ulf Adelsons farfar. Ulf Adelson är ju känd för att inte låtsas om, att har judiskt påbrå. Det gör däremot Leif Pragrotsky, vars farfar och min mormor är syskon.

Vid den tidpunkten var man mogen att bilda en mosaisk församling i Karlstad med Nissen som ordf. I samband därmed tillkom Synagogan på Norra Kyrkogatan, med all sannolikhet en donation av morfar, i varje fall tomten. Man hade från början ingen egen kantor eller liknande, men längre fram i tiden fanns här en sådan vid namn Matlavski. Nya familjer tillkom bl a Kvart och Fleischer, Döhre, Metz, Becker och Rubinstein.

År 1892 gifte sig min far med sin principals dotter och flyttade till Falun, som jämte Karlstad framstår som vår släkts stamorter.

År 1917 donerade morfar marken till den blivande begravningsplatsen. Enligt ett kungligt brev med Gustaf V:s namnteckning bekräftar, att en anläggning fick komma till stånd. Inte förrän 1920 invigdes begravningsplatsen, men min morfar, som dog samma år, ligger inte begravnen där, utan på Stockholm Norra, där mormor tidigare jordfästs. Detta är på sitt sätt drivkraften bakom min önskan att tillse, att begravningsplatsen alltjämt kan tjäna som ett vilorum för oss judar. (Fast jag är osolidarisk nog har bestämt, att jag skall vila här på Östra Ämterviks kyrkogård vid sidan av min hustru, vilket också är bättre för barnen).

År 1945 kom en stor kontingent av judar med de Bernadottska bussarna till Karlstad efter att ha frigivits från koncentrationslägren. Många av dem orkade inte med strapatserna utan fick sitt sista vilorum på vår begravningsplats. Ett 20-tal gravstenar vittnar härom. Gravarna har pietetsfullt skötts av kyrkogårdsförvaltningen. De som överlevde fick i stor utsträckning anställning på den Bergsonska konfektionsfabriken. Den som ordnade detta var min framlidne bror Harald, som bredvid sin tjänst på företaget jämväl var ansvarig för begravningsplatsens skötsel.

År 1950 dog min bror mycket oväntat och strax därpå övertog jag hans befattning i firman och dessutom som ansvarig för begravningsplatsen. Vid den tiden sköttes densamma av en av oss timavlönad kyrkogårdsarbetare. Det pågick ända till 1967, då jag började fundera på, vem som skulle efterträda mig. Vid den tiden fanns en kyrkogårdschef, som hette Jacob Gerremo och var synnerligen hjälpsam och förstående. Under våra samtal skisserade han ett framtida samarbete mellan Karlstads kyrkliga samfällighet och oss, som resulterade i ett för oss mycket förmånligt avtal, daterat den 23 februari 1967 och som gäller än idag.

Ungefär samtidigt skedde en betydande vägomläggning i de trakter, där vår begravningsplats och Rudskyrkogården ligger. Vi satte bl.a. upp ett nytt staket med portar och gjorde diverse renoveringar. Vattenledning drogs fram. Tidigare hade platsen legat rätt undanskymt i skogen. Nu kunde en ny infart ordnas och möjlighet gavs att ta sig fram med bil.

Under år 1955 såldes vår synagoga för rivning, då vi inte ansåg oss ha ekonomiska förutsättningar att bibehålla densamma. Priset rörde sig om ca 55 000:- en summa som under tidernas lopp använts till vissa underhållsarbeten på begravningsplatsen. Det må också beaktas, att vid denna tidpunkt hade en del av flyktingarna lämnat staden och vi var så pass fåtaliga, att vi inte kunde bilda en minjan. (Minsta antal 10 manliga, vuxna judar för en sammankomst). Skattskyldigheten till församlingen upphörde också då. Vissa protester hördes från äldre judar (bröderna Pragrotsky), men beslutet var taget i laga ordning.

Bänkarna från synagogan flyttades till det nuvarande kapellet, en lampa likaså. Torarullarna, som var skrivna för hand på hebreiska och som användes vid varje gudstjänst, skänktes till synagogan i Stockholm. Numera har rullarna vidarebefordrats till Israel efter renovering av en av församlingsledamöterna därstädes. De befinner sig i en synagoga i Ezrat Israel, där en son till donatorn är verksam.

Mindre saker som en shofar, vädurhorn (ett blåsinstrument) och en pekhand av silver, som användes vid läsning av Torarullarna finns nu på Judiska museet i Stockholm.

Under årens lopp = 50-60 tal har elbelysning installerats i kapellet, liksom elvärme m.m. yttre belysning för att hålla vandaler borta. Omfattande vandalisering har skett under senare år.

År 1973 köpte församlingen av Karlstad kommun en tomt belägen utefter Örsholmsleden i anslutning till begravningsplatsen för ev. utvidgning av nuvarande område, till ett mycket fördelaktigt pris.

Omkring 1990 gjordes ett omfattande reparationsarbete på kapellet, renovering av tak, målning av detsamma samt yttre målning av kapellet. Detta tog givetvis på kapitalet, men vi fick en värdefull förstärkning av Länsantikvarieämbetet på länsstyrelsen på 10 000:- samt en privat donation.

År 2000 var det dags igen. Då såg kapellet åter ut att förfalla. En omfattande reparation sattes då återigen in, utvändig målning etc. Medel härför tog vi ur egna kassan med ca 22 000:-.

I en bok "Minnets stigar" utgiven av författaren Pär Westberg tillsammans med fotografen Hans Hammarsköld, som utkom för några år sedan, har man påpekat, att vårt kapell såg ovårdat ut. Saken är den, att deras besök på begravningsplatsen hade skett långt tidigare och konstigt nog hade man inte på något sätt rådgjort med Rudskyrkogården. Boken i stort handlar om begravningsplatser i Sverige och del därav har gått som följetong i DN på familjesidan.

Under lång tid har jag haft begravningsplatsens framtid i åtanke, men den nuvarande aktiviteten kom inte igång förrän våren 2000, men sedan dess varit desto livligare. Kontakter togs bl a med Judiska Centralrådet i Stockholm och församlingen i Göteborg. Vid ett sammanträde med representanter för kyrkogårdsnämnden framförde man, att i fortsättningen önskade, att vår församling skulle betala ett årligt, indexerat belopp om 55 000:- för skötsel och tillsyn. Detta översteg med råge våra ekonomiska möjligheter. Vad som sedan hänt är mer eller mindre dagsaktuellt.

Efter en omfattande korrespondens med ovanstående institutioner i Stockholm och Göteborg, som var sysselsatta med en utredning, hur de judiska begravningsplatserna i landet skulle förvaltas i fortsättningen, framkom ett förslag till lösning, som publicerades i Förbundets INFO den 6 mars 2002. Bakom detta förslag låg Judiska Centralrådet. Rubriken löd: "Särskilda gravplatser för de, som inte tillhör något kristet trossamfund". Huvudinnehållet var, att man skulle använda sig av de tre begravningsplatserna i Stockholm, Göteborg och Malmö mot en viss given ersättning. Något som helst bidrag eller stöd skulle inte utgå till församlingarna i landsorten.

Efter överläggningar våren 2003 med länsstyrelsen och kyrkogårdsnämnden kom det slutgiltiga beslutet från länsstyrelsen den 11 juni, att några hinder inte föreligger för att kyrkogårdsnämnden i Karlstad övertar den Mosaiska begravningsplatsen i Karlstad. I samband med att kyrkogårdsnämnden blir huvudman för mosaiska begravningsplatsen, är den att anse som en allmän begravningsplats.

Som ansvarig för denna förordnar jag, att vår begravningsplats överlämnas såsom gåva till kyrkogårdsnämnden.

Efterskrift:

Under årens lopp har ävenledes skett en kartläggning av gravplatsen av religionsforskaren Carl Henrik Carlsson, Uppsala, verksam vid Riksarkivet. Han är även ordf. för Judiska släktforskningsföreningen i Sverige. – All dokumentation har överlämnats till folkrörelsens arkiv för Värmland.

I alla tider har jag haft ett utomordentligt gott samarbete med kyrkliga myndigheter och enskilda tjänstemän. Utan kyrkogårdschefens i Sunne kommun, Arne Perssons hjälpande hand, hade jag aldrig rott detta ärende i land.

2003 08 26 Ivar Münnich